

8. Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2001. – 17 с.
9. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності. – К.: Юрінком-Інтер, 1999. – 556 с.
10. Плавич І.І. Исследование проблемы соотношения частного и публичного права // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 1999. – Вип. 5, С. 195-200.
11. Ромовська З. Проблеми загальної теорії права у проєкті ЦК України // Кодифікація приватного (цивільного) права України / За ред. проф. А. Довгерта. – К.: Український центр правничих студій, 2000. С. 41-43.
12. Сібільов М. Загальна характеристика сфери приватного права // Вісник Академії правових наук України – 2001. – №2 (25). – С. 123-124.
13. Сібільов М. Поняття правового режиму приватного права // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 106-116.
14. Цивільне право України: Підручник у двох книгах. Книга 1 / За редакцією О.В.Дзери та Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком-Інтер, 2002. – 719 с.
15. Цивільний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
16. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник. – М.: Юрайт, 1999. – 429 с.

*Бошицький Ю.А.,
директор Міжнародного центру
правових проблем
інтелектуальної власності при
Інституті держави і права
ім. В.М.Корецького,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАУКОВОГО ВІДКРИТТЯ В УКРАЇНІ

Історичний розвиток людства свідчить, що одним із найважливіших чинників соціально-економічного прогресу будь-якої країни, підвищення добробуту її громадян є творча діяльність особистості. В сучасних умовах ця діяльність залишається найпотужнішою рушійною силою подальшого розвитку цивілізації.

Україна завжди була багатою на творчих талановитих і обдарованих людей. Сьогодні такі люди працюють у різних сферах науки, техніки і культури. Вони створюють конче необхідні і важливі для повноцінного розвитку країни об'єкти інтелектуальної власності. Тому наявність належного юридичного механізму закріплення і забезпечення прав та інтересів творців об'єктів інтелектуальної власності є цілком природним і свідчить про рівень цивілізованості нашої держави

У динамічному розвитку науки і техніки винятково важлива роль належить

фундаментальним дослідженням, завдяки яким людство отримує нові знання. Такі знання здатні принципово покращити умови життя, допомагають краще вивчити і зрозуміти багатогранність природи, матеріального світу тощо. Нерідко фундаментальні теоретичні дослідження призводять до надзвичайно цінних результатів, які кваліфікуються як наукові відкриття. Наукові відкриття розширюють і поглиблюють пізнання матеріального світу, призводять до нового знання про об'єктивну дійсність. Сьогодні немає єдиного визначення поняття «наукове відкриття», воно трактується як нові наукові знання, так і конкретні рішення практичних завдань.

Зазначимо, що незважаючи на важливість наукового відкриття для оптимізації науково-технічного прогресу держави, питанням правової охорони наукового відкриття приділено недостатньо уваги в вітчизняній науковій літературі. Хоча на важливість цієї проблеми в тій чи іншій мірі фрагментарно зауважувалося в статтях науковців правознавців Ю.С. Шемшученко, О.А. Підпригора, Є.А. Булат та практиків Г.О. Андрощука, М.В. Паладія, Т.М. Шевелевої.

Інститут наукового відкриття відноситься до нетрадиційних результатів інтелектуальної діяльності. Конче позитивним і важливим є те, що новим ЦК України йому надана юридична визначеність та конкретність¹.

Під «науковим відкриттям» слід розуміти як процес наукового пізнання, так і його результати в контексті виявлення або встановлення об'єктивно існуючих, але не відомих раніше, явищ, закономірностей тощо. Наукове відкриття пов'язується лише із сферою природничих наук, тобто пізнанням матеріального світу. Його об'єктом є явища, властивості та закономірності матеріального світу, а змістом - встановлення, пізнання або виявлення названих об'єктів. Склад наукового відкриття вміщує знання про існування певної закономірності, властивості, явища. Слід зазначити, що наукове відкриття є результатом виявлення безпосередньо суттєвих, необхідних зв'язків матеріального світу, а не встановлення яких-небудь раніше не відомих матеріальних об'єктів. Саме тому, правова охорона не поширюється на географічні, археологічні, палеонтологічні відкриття, а також відкриття корисних копалин. Не отримують охорони відкриття у сфері суспільних наук, оскільки надання такої правової охорони перешкоджало б розвитку відповідної галузі суспільних знань.

Об'єкт наукового відкриття як явище матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча форма прояву сутності об'єкта матеріального світу. Сутність і явище – об'єктивні, вони існують незалежно від волі та свідомості людини. Дослідник має довести, чим це явище детерміноване, до чого воно приводить і за яких умов виявляється. Як об'єкт наукового відкриття властивість матеріального світу це невідома раніше об'єктивно існуюча, якісна сторона об'єкта матеріального світу, яка виявляється у відносинах цього об'єкта з іншими процесами та явищами. Щоб виявити нову суттєву властивість об'єкта необхідно встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність цього об'єкта, стосовно інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію.

Закономірність матеріального світу як об'єкт наукового відкриття – це не відомий раніше об'єктивно існуючий стійкий зв'язок між явищами та властивостями матеріального світу. Встановлення закономірності – це не просто констатація явищ або властивостей, а встановлення їх причинно-наслідкового характеру. Цей зв'язок повинен мати стійкий, універсальний характер і задовольняти вимогу узагальнення і можливості поширення його на інші однорідні об'єкти.

Важливим критерієм охороноспроможності наукового відкриття – є його новизна. Тому

¹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я.М.Шевченко. - К.: Ін Юре, 2004.-Ч.1.- С. 618-620; Підпригора О.А. Наукове відкриття в цивільному кодексі України // Інтелектуальна власність. – 2003. - № 7. –С. 3-7; Шевелева Т. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття // Інтелектуальна власність. - 2001. - № 5-6. - С.6.

як наукове відкриття це встановлення невідомих раніше закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу. Під новизною слід розуміти абсолютну світову новизну наукового відкриття.

Наукове відкриття є суттєвим внеском до наукового пізнання світу. Тому обов'язковим критерієм охороноспроможності наукового відкриття є те, що воно має вносити докорінні зміни у рівень пізнання. Наукове відкриття повинно бути достовірним. Це означає, що існування закономірності, властивості чи явища матеріального світу не просто констатуються автором, а обов'язково доводяться ним теоретично або експериментально. Ця умова принципово відрізняє наукове відкриття від гіпотези, яка законом не охороняється.

Не отримують правової охорони як наукове відкриття окремі факти, закономірності, властивості та явища, які не вносять докорінних змін у рівень пізнання, гіпотези, зокрема здогадки про будову матерії, походження планет, корисних копалин тощо; розв'язання математичних задач, встановлення абстрактних залежностей тощо; результати, які уточнюють уже відомі положення, наприклад, форми небесних тіл, їхні орбіти, а також уточнення значень досліджених величин, наприклад швидкості поширення світла; виявлення комет, планет та інших просторових утворень; твердження, які суперечать науково обґрунтованим і експериментально підтвердженим у світовій науці ознакам (рух за рахунок внутрішніх сил, одержання коефіцієнта корисної дії пристрою, рівного або більшого одиниці тощо); результати науково-дослідних і проєктно-конструкторських робіт, що стосуються створення різноманітних новітніх технологічних процесів, конструкцій машин і приладів, нових матеріалів, лікарських засобів, їхніх властивостей, способів лікування хвороб, штамів мікроорганізмів та інших подібних рішень, які стосуються предмета можливих заявок на винаходи; виявлення та виведення нових сортів рослин та порід тварин; виявлення нових морфологічних структур, зокрема у галузі біології, медицини, геології.

Автори не отримують монопольних прав на свої відкриття, оскільки визнання за будь-ким монополії на нові знання, не може мати прямого практичного застосування і є неможливим по суті. Наукові відкриття з моменту їхнього оприлюднення стають суспільним надбанням і можуть бути вільно використані кожною зацікавленою особою.

Однак важливим є державне визнання заслуг тих дослідників, учених, творчими зусиллями яких зроблені наукові відкриття, забезпечення інтересів наукових установ, у яких вони працюють.

Серед наданих авторам наукових відкриттів прав найбільш важливим є право авторства. Це право має абсолютний і виключний характер. Воно діє стосовно всіх інших осіб і ніхто, крім особи, яка зробила наукове відкриття, не може претендувати на авторство щодо цього наукового відкриття. Право авторства є особистим немайновим правом і не може бути відчужене за життя автора або перейти до спадкоємців після його смерті.

Автор наукового відкриття має право на авторське ім'я. Воно полягає в можливості автора вимагати, щоб за будь-яких згадувань щодо зробленого ним наукового відкриття воно пов'язувалося з його ім'ям, а також, щоб його ім'я не спотворювалося. Також автор наукового відкриття має право надати науковому відкриттю спеціальну назву.

Раніше поряд із правами авторам наукових відкриттів надавалась низка пільг і переваг. Так, автори могли надавати свої наукові відкриття для привселюдного захисту як кандидатські і докторські дисертації, їм могли присуджуватися Державні премії та присвоюватися почесні звання. У разі користування державною житловою площею автори наукових відкриттів мали право на додаткову площу.

Сьогодні більшість наукових відкриттів є наслідком колективних зусиль багатьох вчених. При виникненні питання співавторства, обов'язково слід враховувати творчий внесок співавторів у встановлення наукового відкриття. Не можуть претендувати на співавторство особи, які надали

автору наукового відкриття лише технічну допомогу (виконання розрахунків, оформлення документації, організаційне керівництво дослідженнями тощо).

Права на наукове відкриття переходять після смерті автора до його спадкоємців на загальних правилах. Особисті немайнові права припиняються зі смертю автора. Однак спадкоємці можуть захищати їх як такі, що мають суспільне значення.

Якщо наукове відкриття зроблено у зв'язку з виконанням службових обов'язків, всі права на нього все одно належать його авторові. Однак із метою визнання заслуг наукових установ, їм може видаватися свідоцтво, яке засвідчувало, що дане наукове відкриття зроблено в цій установі.

Відсутність закону, яким би регулювались суспільні відносини, пов'язані зі встановленням, експертизою, реєстрацією та використанням наукових відкриттів, веде до втрати державою величезного наукового потенціалу, нових технологій, створених на базі наукових відкриттів, здатного впливати на її конкурентноздатність, дає можливість не тільки будь-якій особі, але і представникам іноземних держав мати можливість практично безперешкодного користування найвищими результатами науково-дослідної діяльності.

Правова охорона наукових відкриттів повинна бути націлена, окрім забезпечення відповідної охорони прав авторів наукових відкриттів, також і на впорядкування відносин, які виникають у зв'язку зі встановленням, експертизою, реєстрацією і використанням наукових відкриттів; формуванням і накопиченням наукового та інтелектуального потенціалу країни, підвищення її конкурентноздатності й створення системи державної реєстрації наукових відкриттів з урахуванням інтересів держави.

Незважаючи на те, що новим ЦК України науковим відкриттям (Глава 38, статті 457, 458) надана юридична визначеність, спеціальний закон щодо врегулювання суспільних відносин у цій сфері в Україні відсутній. Слід також зазначити, що на міжнародно-правовому рівні наукові відкриття як об'єкт інтелектуальної власності закріплює ст.2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятої на Стокгольмській дипломатичній конференції 14 липня 1967р.

Тому конче необхідна розробка і прийняття закону, який визначив би правові й організаційно-економічні засади у сфері правової охорони наукових відкриттів, закріпив систему державної реєстрації наукових відкриттів, їх визнання від імені держави, наукову експертизу. Впорядкував би відносини, що виникають у зв'язку з встановленням, експертизою, реєстрацією і використанням наукових відкриттів. До цього закону, який може бути названий Закон України "Про охорону прав на наукові відкриття", слід внести викладені в цій статті пропозиції. Прийняття вказаного Закону сприятиме формуванню і накопиченню наукового та інтелектуального потенціалу країни, підвищенню її конкурентноздатності, охороні прав авторів наукових відкриттів. Безумовно, це стане наріжним каменем щодо якнайшвидшого створення системи державної реєстрації наукових відкриттів з урахуванням інтересів держави. І саме цим питанням будуть присвячені наші наступні наукові розвідки.

